

DR. OCTAVIAN LAIU-DESPĂU

CURIOZITĂȚI ȘI AMUZAMENTE
ALE LIMBII ROMÂNE

– INTRODUCERE ÎN LUDOLINGVISTICĂ –

Coperta: Camelia Dogioiu
Paginare: Gheorghe Stanjic
Tipar: BrumaR

Editura BrumaR
300050 Timișoara, str. A. Popovici 6
tel./fax: + 40 256 203 934; 293 441
e-mail: office@brumar.ro
www.brumar.ro

DR. OCTAVIAN LAIU-DESPĂU

CURIOZITĂȚI ȘI AMUZAMENTE
ALE LIMBII ROMÂNE

– INTRODUCERE ÎN LUDOLINGVISTICĂ –

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LAIU-DESPĂU, OCTAVIAN

Curiozități și amuzamente ale limbii române: introducere în ludolingvistică /
dr. Octavian Laiu-Despău. - Timișoara: Brumar, 2012
ISBN 978-973-602-779-6

811.135.1'373.4:793.7
811.135.1'373.4:821.135.1.09

B R U M A R

Cuvânt înainte

Să ne imaginăm limba română ca pe un teritoriu geografic. În acest ținut vast și fascinant se află drumuri largi, bine bătătorite, străbătute de majoritatea vorbitorilor, dar și poteci ascunse, neumblate, rezervate doar inițiaților. Fără hartă, fără indicatoare, un hoinar prin peisajul luxuriant al limbii românești poate pierde din vedere repere importante sau se poate chiar rătăci. Cartea de față își propune să fie un ghid pentru cei care vor să cutreiere meleaguri mai puțin explorate, uneori chiar neatinse, ale limbii noastre.

Bineînțeles, acest ghid încearcă să surprindă doar o frântură din bogăția, originalitatea, neobișnuitul și minunăția spațiului geografic numit *limba română*.

Nucleul în jurul căruia s-a scris această carte l-a constituit secțiunea de *Curiozități ale limbii române* din cadrul site-ului *Jocuri de cuvinte* (<http://jocuridecuvinte.ro/>) pe care l-am inițiat în 2002. Doresc să le mulțumesc tuturor celor care mi-au scris, mi-au trimis comentarii și sugestii sau au adus contribuții noi.

De asemenea le sunt în special recunoscător lui Ion I. Badea-Tuzla, Adi Botea, Mirela Borchin, Octavia Morancea, Liviu Dinu, Florentin Smarandache, Will Shortz și Graham Toal pentru ajutorul lor și pentru discuțiile pe diferite teme. Nu în ultimul rând, țin să le mulțumesc părinților mei care m-au susținut pe tot parcursul realizării acestei cărți.

Autorul (tavalis@yahoo.com)

Introducere

Curiozități, amuzamente, jocuri de cuvinte

În titlul prezentei lucrări apar două noțiuni care necesită probabil câteva precizări și clarificări suplimentare. Prin *curiozități* se înțeleg acele fapte de limbă care ies din obișnuit sau care se pot încadra la capitolul ciudățenii – excepții, singularități, anomalii și recorduri. *Amuzamentele* se referă la acele aspecte ale limbii care distrează, delectează sau uimesc și care adesea au un caracter (re)creativ sau umoristic. Aici pot fi incluse încurcăturile de limbă, propozițiile autoreferențiale sau limbajele inventate. Desigur, cele două categorii nu se exclud reciproc, fiind adesea de așteptat o oarecare suprapunere. O sintagmă cu o arie de acoperire destul de întinsă este *jocul de cuvinte*. Această denumire generică cuprinde variatele posibilități de transformare și manipulare ale cuvintelor în scop ludic sau estetic. Polisemia cuvântului „joc” („joacă”, „problemă”, „distracție”, „competiție”, „sport”) se răsfrânge și asupra sintagmei amintite. Astfel, în cadrul „jocurilor de cuvinte” pot fi incluse concepte variate: calamburul, cuvintele încrucișate, palindromul, jocul de scrabble sau comicul de limbaj. În fond, și rima poate fi considerată un joc de cuvinte, ceea ce ar lărgi considerabil aria semantică a acestei noțiuni, înglobând practic toată poezia rimată.

Știința jocurilor de cuvinte

Dacă ar exista o știință a jocurilor de cuvinte, a amuzamentelor și curiozităților limbii, cum s-ar numi ea? Fiind un domeniu nu foarte clar definit și insuficient cercetat, nu s-a impus un anumit termen, unanim acceptat. O sintagmă des utilizată în literatura engleză este cea de *lingvistică recreativă* („recreational linguistics”). La începutul anilor '60, americanul Dmitri

Borgmann a propus termenul de *logologie*. În ultimul timp se impune, în special în literatura italiană și spaniolă, termenul de *ludolingvistică*.

Ludolingvistica, o știință relativ nouă, studiază jocurile de cuvinte în sine, precum și particularitățile formale ale limbii. Se diferențiază de *enigmistică* care se interesează de jocurile de cuvinte ca enigme, ca probleme care necesită o soluție, o dezlegare. La noi, rolul ludolingvisticii a fost preluat în cea mai mare măsură tocmai de enigmistică, definită în dicționarele uzuale drept „știința jocurilor distractive”. Totuși, aria de acoperire a celor două domenii se suprapune doar parțial. Unele jocuri, cum ar fi rebusul sau careurile de cuvinte încrucișate, sunt enigmistice prin excelență. Anumite jocuri de cuvinte au fost preluate și adaptate în cheie „enigmistică”. De pildă, calamburul enigmistic nu este același lucru cu calamburul obișnuit. Alte jocuri de cuvinte au fost „însușite” de publicațiile enigmistice, deși ele nu sunt enigme propriu-zise, nu necesită o rezolvare, o dezlegare. Aici se numără încurcăturile de limbă sau propozițiile palindromice. Pe de altă parte, există probleme enigmistice care nu se bazează pe litere sau cuvinte, cum ar fi desenul de rezolvat, labirinturile sau reconstituirea unor imagini. În sfârșit, unele jocuri de cuvinte ies din sfera de interes a enigmisticii, lipsind de obicei din revistele de specialitate. Amintim în acest sens rețelele de cuvinte, formulele mnemotehnice, tautonimele etc.

Ludolingvistica poate fi considerată în principal o ramură a lingvisticii, dar ea are tangențe și cu alte domenii – matematica, informatica sau literatura, printre altele.

Ca orice știință, ludolingvistica își propune să sistematizeze ansamblul cunoștințelor teoretice și practice referitoare la obiectul de studiu, în cazul de față jocurile de cuvinte. Ea precizează principiile și regulile care-i asigură un fundament obiectiv, stabilește definiții, propune clasificări, determină conexiuni cu alte domenii adiacente și urmărește o finalitate în special ludică, dar și una educativă sau estetică.

Despre ludolingvistică se poate afirma că este o știință generoasă. Într-adevăr, ea oferă chiar și unui nou-venit șansa de a crea jocuri originale, de a găsi exemple noi, mai valoroase sau de a descoperi tehnici inedite. Nu este obligatorie o pregătire de specialitate îndelungată ca în alte domenii ale științei. Posibilitățile sunt nelimitate, iar pentru a obține rezultate nu e nevoie decât de entuziasm, imaginație, abilitate și perseverență.

Ce este un cuvânt?

Pentru o carte care se ocupă cu jocurile de cuvinte trebuie precizat ce este un cuvânt *valid*. Care cuvinte „există” și care „nu există”? Un punct de plecare rezonabil pentru a decide validitatea unui cuvânt ar fi prezența sa în dicționare. Deși un criteriu valoros, nici acest principiu nu este complet lipsit de echivoc. Dicționarele pot fi de diverse tipuri – generale, enciclopedice, tehnice, biografice etc. Sunt numele proprii acceptabile? Dacă da, ne limităm doar la nume proprii românești, sau și străine? Orice nume de persoană din cartea de telefon e permis sau doar numele personalităților consacrate? Dar milioanele de denumiri științifice ale plantelor și animalelor în ce categorie intră? Nu trebuie uitate nici cuvintele compuse (*floare-de-colț* e un singur cuvânt sau sunt trei?) sau sintagmele (*mașină de spălat* se referă la un obiect bine determinat, deși lexical cuprinde trei elemente distincte). Evident, undeva trebuie trasată o linie de demarcare.

În mare parte, cuvintele menționate ca exemple sau recorduri în această carte se regăsesc în dicționarele uzuale și sunt constituite dintr-un singur element lexical. Totuși, ocazional au fost menționate și unele sintagme, cuvinte compuse sau nume proprii atunci când s-au dovedit a avea unele caracteristici mai deosebite, ieșite din comun.

În cazul unor jocuri care depind de un grup de cuvinte – rețele de cuvinte, lanțuri de metagrame, serii de anagrame etc. – e de preferat să avem ca punct de referință o bază de cuvinte bine determinată. În acest sens au fost luate în considerare în principal două liste de cuvinte: *LOC* și *DEX-REB*.

LOC (*Lista oficială de cuvinte*) cuprinde toate cuvintele admise în competițiile oficiale de scrabble în limba română. Ediția valabilă la data scrierii acestei cărți, a V-a (*LOC5*), a intrat în vigoare la 24 ian. 2011. *LOC* cuprinde cuvintele din mai multe ediții ale *DEX*, la care s-au adăugat și cuvinte menționate în alte surse: *DOOM2*, *DLRM* (*Dicționarul Limbii Romîne Moderne* – 1958) și *DMLR* (*Dictionnaire Morphologique de la Langue Roumaine* – 1981). În listă sunt incluse toate formele flexionare posibile, cu excepția vocativului la substantive și adjective, iar diacriticele nu sunt luate în considerare. Conține în total 610 767 de cuvinte. Printre dezavantaje s-ar număra faptul că lipsesc cuvintele de peste 15 litere (neesențiale la scrabble unde pe tabla de joc se pot

face depuneri de maxim 15 litere) și lipsesc cuvintele cu cratimă (de exemplu nu există *talmeș-balmeș*, și nici *talmeș* sau *balmeș* luate separat).

DEX-REB conține toate cuvintele din *DEX'09* în formele acceptate în general în enigmistică (în special la cuvintele încrucișate). Nu se admit substantive, adjective și pronume declinate. Verbele sunt permise doar la infinitiv și participiul trecut. Diacriticele nu s-au luat în considerare. Cuprinde cca 158 000 de cuvinte. Cu mici excepții, cuvintele din *DEX-REB* mai mici de 16 litere se regăsesc în *LOC5*.

Jocurile de cuvinte și câteva particularități ale limbii române

Diacriticele. În general, atât în enigmistica românească, cât și la jocul de scrabble, semnele diacritice nu se iau în considerare; se admite deci A = Ă = Â, I = Î, S = Ș și T = Ț. Această convenție a fost adoptată în cea mai mare parte și în cartea de față, dar, de câte ori a fost posibil sau convenabil, s-au păstrat și s-au notat diacriticele. Există totuși anumite jocuri în care e de preferat să se țină cont de diacritice: pangrame, isograme, translații în alfabet ș.a. Dacă se ignoră diacriticele, alfabetul va cuprinde doar 26 de litere, aspect important în jocurile care depind de numărul și poziția literelor în alfabet (suma literelor, invarianța alfabetică, translații ș.a.). În multe din aceste cazuri s-a diferențiat între alfabetul de 26 de litere (denumit convențional *latin*) și cel de 31 de litere (*românesc*). Un capitol separat a fost dedicat în întregime literelor cu diacritice.

Conjugările și declinările. Actualmente, la cuvintele încrucișate și la alte probleme enigmatice nu se admit declinări și conjugări. Substantivele, adjectivele, pronumele, numeralele și articolele se acceptă doar la cazul nominativ (la singular și plural sau la masculin și feminin). Verbele sunt permise doar la modurile infinitiv și participiu trecut. Este interesant de menționat că până în anul 1957, în careurile de cuvinte încrucișate erau acceptate și verbe conjugate, dar nu și substantive și adjective declinate.

În schimb, la jocul de scrabble sunt acceptate toate formele flexionare posibile prevăzute de modelul de flexiune respectiv, cu excepția vocativului la substantive și adjective.

Renunțarea la declinări și conjugări reduce drastic numărul cuvintelor disponibile. Un substantiv cum ar fi *dulap* are 6 forme flexionare plus una teoretică la vocativ. Dintre acestea doar două sunt admise (*dulap* și *dulapuri*). Din totalul de 12 forme plus cele 2 de vocativ ale adjectivului *frumos*, se acceptă doar 4 (*frumos*, *frumoși*, *frumoasă*, *frumoase*). La verbe, diferența e și mai pregnantă: de exemplu, *a sughița* are aproximativ 25 de forme, dar permise doar 4 (*sughița*, *sughițat*, *sughițare*, *sughițări*).

În lucrarea de față nu s-a renunțat la conjugări și declinări, dar, pe cât posibil, au fost preferate ilustrările „curate”. De multe ori au fost luate separat în discuție cazurile cu și fără conjugări și declinări.

Grafia cu Â în loc de Î. În cadrul reformei ortografice din 1993, Academia Română a decis, printre alte măsuri, să se scrie cu litera Â în loc de Î în anumite poziții ale cuvintelor. Aceasta e norma oficială actuală în vigoare, deși mulți lingviști și-au exprimat poziția împotriva deciziei din 1993, iar unele publicații folosesc încă vechea ortografie. În enigmistica românească, cât și la jocul de scrabble, s-a adoptat noua recomandare. Pentru a nu complica inutil lucrurile, în prezenta lucrare se respectă poziția oficială.

Impactul unora dintre factorii discutați mai sus poate fi evaluat analizând un caz concret: câte soluții se pot obține prin anagramare din cuvântul MATERIAL? Se va ține cont de 3 criterii: diacritice, conjugări/declinări și sursa lexicografică (*DEX'09* vs. alte dicționare). Combinând aceste criterii rezultă 8 variante rezumate în tabelul următor:

Se ține cont de diacritice?	Se acceptă declinări și conjugări?	Sursă	Anagrame din MATERIAL	Număr de anagrame
DA	DA	<i>DEX'09</i>	MARITALE MERITALA RIMELATA	3
DA	DA	<i>DEX'09</i> + altele	ATERMALI MARITALE MARTELAI MERITALA RETALIAM RIMELATA	6

Se ține cont de diacritice?	Se acceptă declinări și conjugări?	Sursă	Anagrame din MATERIAL	Număr de anagrame
DA	NU	<i>DEX'09</i>	MARITALE	1
DA	NU	<i>DEX'09 + altele</i>	ATERMALI MARITALE	2
NU	DA	<i>DEX'09</i>	ETILARAM MARITALE MARTIALE MELITARA MERITALA RIMELATA	6
NU	DA	<i>DEX'09 + altele</i>	ATERMALI ETILARAM MARITALE MARTELAI MARTIALE MATARILE MELITARA MERITALA METALARI METILARA RETALIAM RIMELATA	12
NU	NU	<i>DEX'09</i>	MARITALE MARTIALE MERITALA RIMELATA	4
NU	NU	<i>DEX'09 + altele</i>	ATERMALI MARITALE MARTIALE MERITALA METALARI RIMELATA	6

Incluzând și nume proprii se pot descoperi anagrame suplimentare: **Martelia** (un gen de melci), **Malatier** (patinator francez) sau **Altemira** (tragedie scrisă de Roger Boyle în 1702), printre altele.

Din acest tabel se poate remarca, oarecum previzibil, că cele mai multe anagrame se obțin în cazul în care nu se ține cont de diacritice, se acceptă formele cu declinări și conjugări, iar sursele de cuvinte sunt variate (minim 15

anagrame, inclusiv nume proprii). Din contră, condițiile cele mai restrictive impun aplicarea diacriticelor, excluderea declinărilor și conjugărilor și limitarea ca sursă de cuvinte la *DEX'09* (1 anagramă).

Pe parcursul acestei cărți vor fi prezentate o serie de recorduri („cel mai lung cuvânt care...”) și singularități („singurul cuvânt care...”), majoritatea inedite. Bineînțeles, ele nu trebuie absolutizate. Ar putea, desigur, exista exemple (sau contraexemple) mai bune, mai valoroase, fie descoperite deja, dar necunoscute autorului, fie îngropate în surse necercetate încă și așteptând să fie scoase la lumină. Orice sugestii, adăugiri sau comentarii din partea cititorilor sunt benefice și binevenite.

Sigle și abrevieri

- DAR* – Gh. Bulgăr și Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Ed. Saeculum Vizual, București, 2002.
- DE* – *Dicționar Enciclopedic*, 7 vol., Ed. Enciclopedică, București, 1999-2009.
- DER* – Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Ed. Saeculum I. O., București, 2007.
- DEX'09* – *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.
- DEX-REB* – lista cuvintelor din *DEX'09* în formele acceptate în general în enigmistică.
- DN* – Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, Ed. Academiei, București, 1986.
- DOOM* – *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Ed. Academiei, București, 1982.
- DOOM2* – *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, ediția a II-a revăzută și adăugită*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2005.
- DOR* – *Dicționar ortografic al limbii române*, Ed. Litera Internațional, Chișinău, 2002.
- LOC5* – *Lista oficială de cuvinte*, ediția a V-a – lista oficială de cuvinte acceptată de Federația Română de Scrabble, în vigoare din 14 ian. 2011.
- MDA* – *Micul Dicționar Academic*, Ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.
- MDN* – Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, Ed. Saeculum, București, 2006.

fam. = familiar   reg. = regionalism
înv. = învechit   sec. = secol
pop. = popular

Cuvinte lungi

„Să stăm de vorbă, să vorbim,
să spunem cuvinte lungi, sticloase...”
(Nichita Stănescu, *Cântec*)

Care este cel mai lung cuvânt din limba română? Răspunsul la această întrebare controversată depinde de criteriile alese: luăm ca sursă doar dicționarele sau includem și creațiile izolate din literatură sau presă? Putem accepta cuvintele artificiale, create uneori tocmai cu intenția de a fi cuvinte lungi? Apelăm doar la dicționarele generale sau luăm în considerare și cuvintele tehnice din lexicoanele specializate? Vom încerca să luăm în discuție fiecare situație.

Limitându-ne la *DEX'09*, pe primul loc, cu 25 de litere, se situează **ELECTROGLOSPECTROGRAFIE** – o tehnică de analiză a semnalelor vorbirii. Pe locul 2, la egalitate, se află următoarele cuvinte de 21 de litere:

ELECTROENCEFALOGRAFIE	PLURIDIMENSIONALITATE
INCOMPREHENSIBILITATE	PLURIDISCIPLINARITATE
INTERDISCIPLINARITATE	SUPRACONDUCTIBILITATE
MULTIDIMENSIONALITATE	TERMOCONDUCTIBILITATE
MULTIDISCIPLINARITATE	

Cele mai lungi din *MDN* ajung la 23 de litere:

ANGIOCARDIOPNEUMOGRAFIE
ANTICONSTITUȚIONALITATE
ELECTROTERMOCAUTERIZARE
STREPTOMICINOREZISTENȚĂ
TELERADIOCINEMATOGRAFIE

Există însă cuvinte mult mai lungi. Unii termeni medicali sau din chimie pot chiar depăși 30 de litere. Iată câteva exemple:

DIFOSFOPIRIDINNUCLEOTIDPIROFOSFATAZĂ (36 de litere)
NICOTINAMIDADENINDINUCLEOTIDFOSFAT (34)
ENCEFALOMIELOPOLIRADICULONEVRITĂ (32)
CONJUNCTIVODACRIOCISTORINOSTOMIE (32)
GASTROPILORODUODENOJEJUNOSTOMIE (31)
DICLORDIFENILTRICLORMETILMETAN (30)

Trebuie făcută precizarea că toate aceste cuvinte pot fi lungite prin articulare cu articol hotărât sau prin adăugarea unor desinențe de plural sau de genitiv-dativ (de ex. DICLORDIFENILTRICLORMETILMETANULUI).

Majoritatea acestor cuvinte sunt destul de specializate și apar extrem de rar sau chiar deloc în vorbirea curentă sau în textele de uz general. ANTICONSTITUȚIONALITATE și DEZINSTITUȚIONALIZARE sunt probabil cuvintele lungi cele mai comune.

O căutare pe Internet după sintagma „cel mai lung cuvânt din limba română” va face de multe ori trimitere la cuvântul:

PNEUMONOULTRAMICROSCOPICSILICOVOLCANICONIOZĂ

Acest termen de 44 de litere nu este nicidecum „românesc”, ci reprezintă transcrierea termenului englezesc *pneumonoultramicroscopic-silicovolcanoconiosis*, care, chipurile, semnifică „o boală de plămâni cauzată de inhalarea de praf de siliciu foarte fin”. Kilometricul cuvânt nu a fost preluat din vreun text medical, ci a fost inventat în 1935 de Everett M. Smith, președintele *National Puzzlers' League* din New York, SUA, tocmai cu intenția expresă de a crea cel mai lung cuvânt din limba engleză.

Cea mai lungă denumire actuală de localitate din România, formată dintr-un singur cuvânt, pare să fie **Streisângeorgiu** (15 litere), un sat din județul Hunedoara. Dacă luăm în considerare și fostele nume de localități, atunci descoperim un nume și mai lung, de 16 litere. Este vorba de **Caragheorghevici**, un vechi nume al comunei Bocsig din județul Arad. Cu 14 litere avem *Constantinești*, numele mai multor localități rurale. Cel mai lung nume de localitate din România pare a fi **Stațiunea Climaterică Sâmbăta** (27 de litere),

un sat din județul Brașov. Din contră, recordul de cea mai scurtă denumire de localitate din România îi revine unei comune din județul Sălaj – **Ip**. Alte denumiri geografice românești de 2 litere sunt **On**, un râu din județul Bihor, și **Uz**, numele unui râu, al unei văi și al unui pas din Munții Ciucului.

Cel mai lung nume de familie românesc ar putea fi PROTOPOPITORICESCOVICI cu 22 de litere. Un alt nume, confirmat de cartea de telefon, CARAGHEORGHEOPOL conține 16 litere.

Din punct de vedere al istoriei limbii s-a luat adesea poziție împotriva cuvintelor lungi create în mod abuziv. În *Abecedariul pentru școale începătoare* al lui Nifon Bălășescu, publicat în 1854, apărea *inonorificabilitudinaționalitate*, un termen creat, aparent, pe baza latinescului *honorificabilitudinitibus* întâlnit la Shakespeare. Acest cuvânt de 34 de litere, calificat drept „minune filologică”, a fost criticat de Vasile Alecsandri, în articolul *O bazaconie limbistică* (în „România literară”, nr. 14, 1855): „Doamne! Doamne! de multă limbistică ce au dat peste capetele noastre, or să ajungă copiii noștri a ieși din școale cu limba de un cot, ca și cuvintele de sânt siliți a învăța și a rosti, sărmanii”. Același cuvânt a fost ridiculizat și de Alecu Russo, în *Cugetări*: „Pe lângă pedantismul sistemelor, care se îndeletnicesc a propune până și copiilor din fașe, în loc de idei, probleme limbistice ca: *Inonorificabilitudinaționalitate*, probleme ce aduc aminte, nevroid, de Rabelais și de Molière, mai înțelegem încă prin pedantism țipătul de aristocrație și de rusolatrie aruncat asupra celor ce doresc înfrumusețarea, înavuțirea limbii, după firea ce i-a dat o plămădeală de una mie de ani; aceștia dar resping schimbările școlare; fiecare parte a României astăzi a înfiat o limbă păsărească, înțeleasă numai de adepți.”

Tot Russo, în *Studie moldovană* (1851), atribuie adversarilor crearea unor cuvinte caricaturale foarte lungi:

„Întâi și-ntâi, de-ar mai putea veni un Ștefan vodă pe calul lui cel voinic de la Valea Albă, de la târgul Băii, din codrii Bârladului, de la Dumbrava Roșie, sunt încredințat că nu l-am înțelege... vorba lui n-ar fi vorba noastră!... Văd parcă în foiletonul *Zimbrului* imnul următor: „Erou ilustru, trompeta gloriei tale penetră animile bravilor romani de admirăciune grandioasă și indifinisabilă pentru meritul neinninvincibilităciunei tale!...” Și alte cauze și mai frumoase, la care bietul Ștefan ar holba ochii lui cei înfricoșați...”

Simetria și forma literelor

În funcție de proprietățile de simetrie, literele alfabetului în majuscule se pot clasifica în 5 categorii:

A, H, I, M, O, T, U, V, W, X, Y – au linie de simetrie verticală
B, C, D, E, H, I, K, O, X – au linie de simetrie orizontală
H, I, N, O, S, X, Z – au simetrie rotațională (la 180 de grade)
H, I, O, X – au toate cele 3 tipuri de simetrie de mai sus
F, G, J, L, P, Q, R – nu prezintă simetrie

HATIHUMAIUM (un arhaism având înțelesul de „ordin scris al sultanului”) este cel mai lung cuvânt (11 litere) scris doar cu litere simetrice vertical. Cuvinte de 10 litere sunt IMITATIVII, IHTIOTOMII, MAIMUTITII sau MATAHAIATI. Cu 9 litere avem AUTOTOMII, HAITUITII, MOTIVATII, MAIMUTOII, VATAMATII ș.a. Oricare astfel de cuvânt dacă e scris pe verticală rămâne neschimbat într-o oglindă poziționată vertical la dreapta sau la stânga sa:

M		M
I		I
X		X
T		T
A		A

Cel mai lung cuvânt (13 litere) scris cu litere simetrice orizontal este **COCCIDIOCIDEI** (de la *coccidiocid* – „care omoară protozoarele parazite denumite coccidii”). Alte cuvinte lungi de acest tip sunt COCCIDIEI, BIDIBIII, BIDIDIII, BOBOCEII, CIOCHIEI, HEBOIDEI ș.a. Numele propriu OKEECHOBEE (oraș și lac în Florida, SUA) are 10 litere. Un cuvânt alcătuit numai din astfel de litere poate fi citit neschimbat într-o oglindă situată orizontal deasupra sau dedesubtul său.

Cuvântul **SOSONII** (= „șoșonii”) conține numai litere cu simetrie de rotație la 180 de grade (fără a ține cont de semnele diacritice). Acest lucru înseamnă că, întorcând foaia pe care sunt scrise cu susul în jos, literele rămân neschimbate. Alte cuvinte de 7 litere de acest tip sunt INIONII, INNOISI, IZINISI, SOSOISI și ZOIOSII.

Într-o oarecare măsură și minusculele se pretează la o astfel de clasificare:

i, l, m, n, o, t, u, v, w, x – au linie de simetrie verticală (ex. „mototolitului” – 13 litere)
c, k, l, o, x – au linie de simetrie orizontală (ex. „ocol” – 4 litere)
l, o, s, x, z – au simetrie rotațională (ex. „solzos” – 6 litere)
l, o, x – au toate cele 3 tipuri de simetrie
a, b, d, e, f, g, h, j, p, q, r, y – nu prezintă simetrie

Proprietățile de simetrie pot fi aplicate și cuvintelor luate ca întreg. **ATATATA** (= „ațâțată”) este cel mai lung cuvânt simetric vertical (pentru a respecta această proprietate trebuie obligatoriu să fie scris cu majuscule și fără semne diacritice). Alte cuvinte simetrice vertical sunt și II, AHA, IUI, OHO, TOT, IMAMI, TAXAT, UIUIU, VATAV ș.a. Se remarcă faptul că aceste cuvinte sunt obligatoriu palindromuri⁶. În unele situații – „iui” (IUI), „mim” (MIM), „tivit” (TIVIT) ș.a. – simetria verticală apare atât la majuscule, cât și la minuscule. În alte cazuri simetria verticală este prezentă doar când cuvântul este scris cu minuscule: „monom”, „luxul”, „nun” etc.

Un cuvânt interesant este regionalismul *dib* („căprioară de un an”). Când este scris cu minuscule (**dib**), are simetrie verticală, iar când este scris cu majuscule (**DIB**), prezintă simetrie orizontală.

Ambigrama sau *palindromul rotativ* denumește un cuvânt, un text sau o serie de caractere care rămân neschimbate când sunt rotite cu 180°. Ambigramele pot fi naturale, cum este cazul cuvântului **SOIOS**, care are proprietatea interesantă că, întors cu 180 de grade, rămâne neschimbat. Cu alte cuvinte, prezintă simetrie rotațională. Se observă că această calitate este prezentă doar când cuvântul este scris cu majuscule (în cazul minusculelor

⁶Teoretic ar putea fi și cuvinte simetrice vertical care să nu fie palindromuri dacă ar exista două litere diferite care să fie una reflexia verticală a celeilalte (cum ar fi minusculele **b** și **d**).

punctul de pe „i” distruge simetria). Alte cuvinte cu această caracteristică sunt: OHO, NON, SIS sau SOS. Pentru minuscule, simetrie rotațională prezintă următoarele cuvinte: „asezase” (cel mai lung – 6 litere), „apode”, „epoda”, „posod” (reg. „lemn la morile de apă”), „nou”, „pod” sau „dop”.

Există și ambigrame grafice, în care un anumit cuvânt este modificat grafic în așa fel încât, rotit cu 180°, să apară neschimbat.

Un exemplu clasic este însuși cuvântul englez *ambigram*:

Pentru limba română prezentăm mai jos cuvântul *laser*, precum și prenumele autorului:

Jaser | ɔ ɛ ! A V † ɔ ɔ

Unele litere prezintă proprietăți de reflexie. Privite într-o oglindă, apar fie neschimbate, fie se transformă în altă literă. Reflexia care lasă litera neschimbată corespunde cu tipurile de simetrie descrise mai sus. Reflexia care modifică litera se aplică în special minusculelor (pentru majuscule, singurul exemplu aproximativ este transformarea M ↔ W la reflexia orizontală) și poate fi de două feluri:

1. reflexie orizontală: b ↔ p, d ↔ q, n ↔ u

2. reflexie verticală: b ↔ d, p ↔ q

Reflexia poate fi aplicată și cuvintelor. Cel mai lung cuvânt cu litere mici care într-o oglindă verticală formează alt cuvânt pare să fie:

inoxul | luxoni (6 litere)

Alte exemple sunt: numi | imun, luni | inul,
lobi | idol, bon | nod

Pentru majuscule cea mai lungă pereche de acest tip pare să fie:

MATIMI | IMITAM (6 litere)

Alte exemple: TAXIM | MIXAT, MAXIM | MIXAM, TAVA | AVAT,
IVIT | TIVI

Pentru reflexia într-o oglindă orizontală cele mai lungi cuvinte par să fie de 4 litere:

<u>colb</u>	<u>clou</u>	<u>poc</u>	<u>unu</u>
colp	clon	boc	nun

Unele litere se transformă în altele la rotația la 180 de grade: a ↔ e, b ↔ q, d ↔ p, n ↔ u

Cuvinte care rotite cu 180 de grade dau alte cuvinte sunt următoarele: *nezase* (= „nezâse” – de la a verbul *a nezî* „(reg.) a prevesti”) – *asezau* (6 litere), *alaun* – *unele*, *apoda* – *epode*, *pup* – *dud*, *unu* – *nun* etc.

În enigmistică, jocul bazat pe proprietățile de simetrie sau reflexie ale literelor poartă denumirea de „Fata morgana” și a fost propus de enigmistul român Lucian Cristea (Clara I. Nițescu), în 1944, în „Revista familiei”.

În funcție de lungimea minusculelor, literele se pot împărți în două grupe:

1. litere „scurte”: a, c, e, m, n, o, r, s, u, v, x și z

2. litere „lungi”: b, d, f, g, h, i, j, k, l, p, t și y

Cele mai lungi cuvinte scrise doar cu litere scurte au 15 litere: *rascracaraseram* și *rascracanaseram* (neținând cont de semnele diacritice). Alte cuvinte lungi cu această proprietate sunt *maramureseanca*, *recunoscuseram*, *reconvocaseram*, *cenusareasa*, *reconvocarea*, *suceveanca* etc. Ținând seama de semnele diacritice, adică eliminând ă, â și ș, cel mai lung cuvânt cu caracteristica de mai sus este *neurosarcoame* (13 litere).

Curiozități gramaticale

„Stil? Gramatică?... Gogoși,
Pentru cei neputincioși.”

(Alexandru Vlahuță, *Când n-am ce scrie*)

„Afurisita de gramatică îmi scoate peri albi, trăsnet-o-ar fi s-o trăsnească!” spunea Trăsnea, un personaj din *Amintiri din copilărie* a lui Creangă. Gramatica, un domeniu anost și arid pentru mulți, cuprinde un set de reguli privitoare la structurarea și funcționarea de ansamblu a unei limbi, a limbii române în cazul de față. Așadar, gramatica este un model, un standard care încearcă să sistematizeze și să clarifice regulile generale ale vorbirii și scrierii corecte. Dar limba română este o limbă naturală, vie și complexă. Și ca orice limbă naturală cu o evoluție îndelungată este supusă schimbărilor. Prin urmare, e de așteptat să existe abateri de la normele și regulile gramaticale. Multe dintre aceste excepții, anomalii, devieri sau alte curiozități fac obiectul capitolului de față. Vom analiza pe rând principalele părți de vorbire.

• Substantivul

1. Genul

Deși încadrat în normele limbii ca o categorie bine definită, genul gramatical se prezintă ca o curiozitate în sine. E de înțeles ca un substantiv cum e *ginere* să fie de genul masculin, iar *mireasa* să aparțină genului feminin, dar de ce, ne-am putea întreba, *masa* este feminină, *scaunul* neutru, iar *peretele* masculin? În unele limbi, cum ar fi engleza, astfel de interogații nu-și au rostul, întrucât nu există un gen gramatical propriu-zis. Pe de altă parte, în

unele limbi africane, cum ar fi swahili, au fost descrise nu mai puțin de 16 clase nominale corespunzând aproximativ genului gramatical.

În mod tradițional pentru limba română sunt descrise trei genuri: masculin, feminin și neutru. Dintre limbile romanice, româna este singura care a păstrat neutru. Totuși, unii cercetători susțin că de fapt există doar două genuri cu individualitate proprie – feminin și masculin, la care se adaugă *ambigenul*, un gen hibrid format din substantive care se comportă ca masculine la singular și ca feminine la plural. În sprijinul acestei teorii vine și faptul că româna nu are forme specifice de neutru pentru pronume, adjectiv, verb etc., așa cum există în alte limbi. S-a afirmat și că limba română e una dintre cele mai sexuate limbi ale lumii²⁷.

În cazul animalelor există o suprapunere parțială între genul gramatical și genul natural (biologic). În ce privește obiectele și noțiunile abstracte însă, împărțirea pe genuri s-a realizat după criterii care, de multe ori, nu pot fi explicate. *Tramvai* este, în românește, neutru, în cehă (*tramvaj*) – feminin, iar în poloneză (*tramwaj*) – masculin. Un alt exemplu, din limbi romanice de această dată, demonstrează din nou arbitraritatea încadrării pe genuri: *nasul* este neutru în românește, feminin în spaniolă (*la nariz*) și masculin în portugheză (*o nariz*). La câteva cuvinte există o oarecare ezitare în ceea ce privește apartenența la un anumit gen, astfel că sunt admise două variante literare libere: *basc / bască* („beretă”) sau *colind / colindă* („cântec”).

În general, substantivele ce denumesc persoane sunt fie de gen feminin (*actriță, cameristă, divă, fată* etc.), fie masculine (*copil, fotbalist, ofițer, tată* etc.). Extrem de rar sunt de genul neutru. Un exemplu în acest sens este *star* (*un star – două staruri*), la care se adaugă *fotomodel* (*un fotomodel – două fotomodele*), *manechin* (*un manechin – două manechine*), *planton* (*un planton – două plantoane*), *fătoi* (*un fătoi – două fătoaie*) sau *tist* „(înv. și reg.) ofițer; comandant” (*un tist – două tisturi*). Și numele de viețuitoare, în marea lor majoritate, sunt fie substantive de gen feminin (*albină, barză, știucă, vulpe* etc.), fie de gen masculin (*biban, câine, melc, pițigoii* etc.). O excepție o constituie *macrou* (un pește de mare) sau *jabiru* (o pasăre), două cazuri extrem de rare de nume de ființă, substantive de genul neutru (*un macrou – două macrouri, un jabiru – două jabiruri*). *Animal, mamifer, lepidopter* ș.a. sunt și

²⁷Irina Petraș, *Feminitatea limbii române: genosanalize*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2002.

ele de genul neutru, dar aceste cuvinte sunt termeni de clasare, ca și cuvintele care denumesc obiecte neînsuflețite.

Cuvântul *băboi* apare ca un caz extrem de rar și interesant de substantiv masculin ce denumește o ființă de sex femeiesc. Un exemplu similar este *fătoc*. Se observă că ambele cuvinte sunt derivate cu ajutorul unor sufixe augmentative: *-oi*, respectiv *-oc*. Aceste sufixe exprimă o nuanță afectivă care adesea poate fi depreciativă. Invers, substantive feminine ce numesc ființe de sex bărbătesc sunt ceva mai numeroase: *beizadea*, *calfă*, *capuchehaie*, *caraulă*, *călăuză*, *cătană*, *ordonanță*, *santinelă* ș.a.

Un cuvânt curios, citat adesea ca exemplu de „excepție”, este *desagă*. Deși de genul feminin, *desagă* prezintă o curiozitate unică: la plural se spune *doi desagi*, în loc de forma *două *desage*, specifică femininelor. Această anomalie se explică prin faptul că la început exista doar forma *desag*, substantiv masculin: *un desag – doi desagi*. Cu timpul a căpătat o formă de feminin – *desagă*, dar pluralul a rămas cu aspect de masculin – *desagi*.

Unele nume de profesii specifice femeilor, cum ar fi *spălătoreasă*, nu au decât formă de feminin. În această categorie se încadrează și *brodeză*, *cusătoreasă*, *lenjereasă*, *manichiuristă* sau *remaieză*. Invers, există și nume de profesii masculine care nu au încă o formă feminină, deși unele dintre ele sunt practicate și de femei: *fierar*, *hingher*, *lăcătuș*, *ostaș*, *șerif*, *zugrav* etc.

A fost descris și un așa-numit *gen comun*, reprezentat de un număr restrâns de substantive invariabile și nearticulate care nu se diferențiază după gen. Din această grupă face parte *un/o nătăfleată* sau *un/o mutulică*. Ceva mai numeroase sunt substantivele compuse de tipul: *gură-cască*, *zgârie-brânză*, *încurcă-lume* ș.a. De această categorie se aproprie și unele substantive diferențiate prin articulare sau prin plural: *un complice – masculin* (articulat *complicele*, plural *complici*) și *o complice – feminin* (articulat *complicea*, plural *complice*).

Nu există o terminație caracteristică unui anume gen, totuși majoritatea covârșitoare a femininelor se termină în *-a*, *-ă* sau *-e*. *Zi* este singurul substantiv feminin terminat în *-i* vocalic. Singurele substantive feminine terminate în *-i* semivocalic sunt numele primelor cinci zile ale săptămânii care au aceeași formă pentru ambele numere: *luni*, *marți*, *miercuri*, *joi* și *vineri*. Există extrem de puține substantive feminine terminate în *-o* în limba română. Cel mai

cunoscut este cuvântul *cacao*, la care se adaugă neologismele *imago*, *laudatio* sau *virago*. Două substantive feminine invariabile terminate în consoană sunt *madam* și *miss*. Deși *-ă* este specific femininelor, există și câteva substantive masculine având această terminație. Un exemplu tipic este *popă*. Mai amintim: *agă*, *bădiță*, *beșleagă*, *bulibașă*, *găgăuță*, *ginerică*, *moșulică*, *papă*, *pașă*, *puștiulică*, *vlădică* etc. Aproape toate substantivele din limba română terminate în *-oare* sunt de genul feminin (*floare*, *ninsoare*, *învățătoare* etc.). Singura excepție o constituie substantivul *soare* care este de genul masculin. Substantivele masculine se pot termina în aproape orice literă: *panda*, *tată*, *corb*, *sac*, *dud*, *viezure*, *cartof*, *neg*, *patriarh*, *tei*, *paj*, *cal*, *pom*, *alun*, *gigolo*, *lup*, *par*, *urs*, *cireș*, *satelit*, *prinț*, *bou*, *nerv*, *linx*, *sturz*. Singurul substantiv terminat în *-î*, – *imambaialdi*²⁸, e de genul neutru.

2. Numărul

Dintre toate limbile romanice româna are cel mai complicat mod de formare a pluralului. Există cel puțin cinci desinențe de plural: *-e*, *-i*, *-le*, *-uri* și *-ø* (sau zero), iar pentru a trece un substantiv la plural, fie se adaugă sunete, fie se scad, fie se modifică una sau mai multe sunete, fie o combinație a acestor variante. Să formăm, de pildă, pluralul unei familii formate dintr-un *bărbat*, o *femeie* și un *copil*. În primul caz se adaugă un sunet și se modifică altul (*bărbați*), în al doilea se elimină un sunet (*femei*), iar în ultimul se modifică sunetul final (*copii*). Adăugând și faptul că regulile de formare a pluralului sunt variate și cu numeroase excepții, iar o sumedenie de substantive au două forme de plural acceptate, ne putem imagina deruta și buimăceala ce-l cuprind pe un străin care se străduiește să-și însușească limba română. Chiar și pentru un vorbitor nativ de limba română pluralul buclucaș al unor substantive poate da dureri de cap (vezi celebrul „*almanahe*”).

Cea mai mare diferență din limba română între numărul de sunete al formei de plural și singular este 4 în cazul substantivului *om-oameni* (6 minus 2). În rest, această diferență poate varia de la +3 la –2 (*toc-tocuri*, *basma-basmale*,

²⁸Denumirea unui fel de mâncare rece pregătită din pătlăgele vinete împănate cu roșii, ceapă și usturoi. Cuvântul provine din turcă, *imam bayildi*, care literal înseamnă „imamul a leșinat” (fie de plăcere, fie din cauza costului prea piperat al mâncării).

actor-actori, vază-vaze, cheie-chei, foaie-foi). În cazul în care numărul de sunete rămâne neschimbat, se pot modifica de la 0 până la 4 sunete:

- 0 sunete: *arici – arici*
- 1 sunet: *casă – case*
- 2 sunete: *masă – mese*
- 3 sunete: *parte – părți*
- 4 sunete: *mască – măști*

Substantive cu forme neregulate de plural sunt puține în limba română actuală: *om – oameni, soră – surori, noră – nurori, cap – capete*. Un alt substantiv cu pluralul neregulat este *ou – ouă*, singura formă literară de plural din limba română terminată în *-ă*. În afara acestuia, *DEX'09* mai menționează o variantă de plural în „-ă” a cuvântului *oca (ocă)*. Pe lângă acestea mai există o formă de plural în *-ă*, dar regională și neliterară, la substantivele terminate la singular în *-r* sau *-ț* (*car – cară, hotar – hotară, izvor – izvoară, laț – lață*) sau în *-ău* (*hârdău – hârdoauă*).

Pluralul în *-uri* este caracteristic substantivelor neutre, dar se întâlnește sporadic și la unele feminine: *favoare – favoruri, ceartă – certuri, ceață – cețuri, greață – grețuri* ș.a.

Există o serie de cuvinte care, atât la singular, cât și la plural, se scriu și se pronunță identic. Amintim doar câteva: *pui, ochi, nume, elice, unchi, tei, licurici, puști, căsoaie*, precum și numele de agent terminate cu sufixul „-toare” (ex. *învățătoare, lucrătoare, vrăjitoare* etc.). Plural invariabil au și unele neologisme cum ar fi *euro, gigolo, marabu* sau *tuia*. În *DEX'09* este menționat și un plural invariabil al cuvântului *oca*.

O serie de cuvinte are două forme de plural admise ca variante literare libere, cu preferință pentru una dintre ele: *coperte/coperți, pardesie/pardesiuri, tuneluri/tunele* ș.a. În *DEX'09* sunt menționate și câteva cuvinte cu 3 plurale, cum ar fi *frâu (frâie, frâne, frâuri), flacăra (flăcări, flăcări, flăcări)* sau *item (iteme, itemi, itemuri)*. Câteva cuvinte, cum sunt *boală, câmp* și *roată*, pe lângă pluralul obișnuit (*boli, câmpuri, roți*), mai au o formă învechită de plural care în prezent se mai păstrează doar în anumite expresii: *a băga în boale, a-și lua câmpii, a bate câmpii, a pune bețe-n roate, a pune pe roate* sau *a merge ca pe roate*. Câteodată, în limbajul familiar, se utilizează, cel mai

adesea conștient și deliberat, forme de plural atipice, glumețe: *cadoaie* pentru *cadouri*, *joace* în loc de *jocuri*, (*umblă pe*) *toace* (în loc de *tocuri*) sau *euroi* (în loc de forma invariabilă *euro*).

O curiozitate legată de număr o prezintă substantivul *păr*: la singular exprimă o cantitate mai mare decât la plural – *peri (păr alb vs. peri albi)*.

Unele substantive formează serii omonimice având mai multe forme de plural în funcție de fiecare sens distinct. De pildă, *corn* are 3 forme diferite de plural după cum urmează:

- corn¹* („excreșcență la animalele cornute”) – *coarne*
- corn²* („instrument muzical făcut din corn”) – *corni*
- corn³* („franzeluță în formă de corn de animal”) – *cornuri*

Serii similare formează și următoarele cuvinte: *cap, car, cornet, cot* sau *fapt*:

- cap¹* („parte a corpului”) – *capete*
- cap²* („conducător”) – *capi*
- cap³* („promontoriu”) – *capuri*

- car¹* („vehicul”) – *care*
- car²* („insectă”) – *cari*
- car³* („piesă mecanică”) – *caruri*

- cornet¹* („hârtie răsucită în formă de con”) – *cornete*
- cornet²* („ofițer de cavalerie”) – *corneți*
- cornet³* („loc unde cresc corni”) – *corneturi*

- cot¹* („parte a corpului”) – *coate*
- cot²* („veche unitate de măsură”) – *coți*
- cot³* („unghi, îndoitură”) – *coturi*

- fapt¹* („caz, acțiune”) – *fapte*
- fapt²* („farmec, vrajă”) – *fapturi*
- fapt³* („copil neastâmpărat”) – *fapți*

Un număr redus de substantive are forme multiple de singular și același plural: *oaspe/oaspete – oaspeți, pântec/pântece – pântece* ș.a.

În unele cazuri două substantive diferite pot să aibă întâmplător aceeași formă de plural:

Masculin + Feminin

(un) văr – (doi) veri	(un) coc – (doi) coci
(o) vară – (două) veri	(o) cocă – (două) coci
(un) punt – (doi) punți	(un) tec – (doi) teci
(o) punte – (două) punți	(o) teacă – (două) teci
(un) cuc – (doi) cucii	(un) puști – (doi) puști
(o) cucă – (două) cucii	(o) pușcă – (două) puști

Feminin + Feminin

(o) stelă – (două) stele	(o) manea – (două) manele
(o) stea – (două) stele	(o) manelă – (două) manele

Feminin + Neutru

(o) saloană – (două) saloane	(o) spată – (două) spate
(un) salon – (două) saloane	(un) spate – (două) spate

Două substantive pot avea același plural, dar accentuat diferit:

tort, tortură – torturi
bord, bordură – borduri
turn, turnură – turnuri

3. Substantive defective

Substantivele care au flexiunea incompletă în raport cu numărul, cazul sau articularea sunt numite *defective*.

Un grup de substantive, nu foarte numeros, are doar formă de plural. Lingviștii denumesc această categorie *pluralia tantum*. Sunt substantive defective de singular și pot denumi: noțiuni simțite ca o pluralitate de elemente (*aplauze, funeralii, măruntaie, moaște, năbădăi, nuri, represalii, șale, tenebre*), nume de materie (*bale, câlți, confeti, tăiței, zorzoane*), obiecte formate din două părți identice (*blugi, Țari, ochelari*) sau sunt cuvinte numai cu formă de plural prezente doar în unele locuțiuni sau expresii (*dodii, mendre*).

Invers, categoria denumită *singularia tantum* cuprinde substantive având doar formă de singular. Sunt defective de plural unele substantive care denumesc nume de plante (*mazăre, fasole, soia*), de materie (*aur, oxigen, miere*), stări fiziologice sau însușiri (*foame, sete, cinste, lene*), jocuri sau sporturi (*fotbal, volei, rugby*) sau unele nume de persoană (*nene, bade*).

Unele substantive sunt defective atât de număr, cât și de caz. De pildă, *rouă* nu are formă de plural, și nu poate fi folosit la genitiv-dativ singular nearticulat. Substantivul *nea* e defectiv de număr (nu are formă de plural) și de caz: nu poate fi folosit la genitiv-dativ singular nearticulat și nici la genitiv-dativ articulat hotărât. Unica formă flexionară este cea de nominativ articulat hotărât – *neaua*. Similar se comportă și substantivul feminin *vogă*: singura formă flexionară – *voga* (și foarte rar o formă de genitiv-dativ articulat – *vogăi*). Cel mai inflexibil rămâne însă *vodă*. Acest substantiv nu are forme flexionare. Nu are plural, se folosește doar în formă nearticulată, iar forma de genitiv-dativ este *lui vodă*.

Substantivele inanimite nu au în general cazul vocativ, dar poate fi folosit în situații de personificare: *Codrule, codruțule* (la Eminescu, în poezia *Revedere*) sau *Ce-ai cu mine, vântule?* (titlul unui volum de Tudor Arghezi).

4. Substantiv sau adverb?

Câteva substantive, mai ales nume de obiecte, sunt folosite cu valoare adverbială când determină un verb ori un adjectiv în unele expresii aparținând îndeosebi limbajului familiar. Iată câteva exemple:

- bătă – *prost bătă*
- buștean – *a dormi buștean*
- cobză – *răcit cobză*
- copăcel – *a merge copăcel*
- lulea – *îndrăgostit lulea*
- ochi – *plin ochi*
- pușcă – *gol pușcă*
- strună – *a merge strună*

- cuc – *singur cuc*
- foc – *frumoasă foc*
- glonț – *a se duce glonț*
- tun – *sănătos tun*
- turtă – *beat turtă*
- țintă – *a privi țintă*

5. Verb sau substantiv?

La prima vedere *vino-ncoa* pare să fie un verb, un îndemn. În realitate însă, este un substantiv compus. De fapt, *vino-ncoa* e calitatea cuiva de a se face plăcut, dorit; altfel spus – atractivitate (*Tânăra îl avea pe vino-ncoa*). Se pot menționa și alte cuvinte compuse în care apar verbe la imperativ: *nu-mă-uita, du-te-vino, lasă-mă-să-te-las, ia-mă-nene, mărită-mă-mamă, uite-popa-nu-e-popa, împinge-tava* ș.a. Toate aceste exemple reprezintă un fel special de cuvinte compuse, de tip propoziție.

Unele substantive împrumutate au fost verbe la imperativ în limba de origine: *vademecum* (*vade mecum* – „vino cu mine!” în latină), *randevu* (*rendez-vous* – „prezentați-vă!” sau „duceți-vă!” în franceză), *memento* (*memento* – „amintește-ți!” în latină) sau *tiramisu* (*tira mi sù* – „ridică-mă!” în italiană).

6. Articolul

Româna este singura limbă romanică în care articolul hotărât este preponderent enclitic (se află la sfârșitul substantivului).

Unele substantive au forma nearticulată identică cu cea articulată cu articol hotărât: *nutria, tibia, tuia, soia, diaspora, lambada, pizza, puma* etc.²⁹

Un număr redus de substantive se folosesc doar în forma articulată cu articol hotărât, apărând exclusiv în unele locuțiuni, fără a avea un sens de sine stătător. De pildă, *ghiotura* se utilizează numai în locuțiunea adverbială *cu ghiotura* – „cu grămada; de-a valma”. Alte cuvinte de acest fel sunt *iama* – *a da iama (prin)*, *toptanul* – *cu toptanul* sau *berbeleacul* – *de-a berbeleacul*.

Substantivul *tată*, datorită aspectului său formal, prezintă o caracteristică aparte – are două forme articulate cu articol hotărât: *tata* și *tatăl*³⁰, iar la genitiv-dativ: *tatei* și *tatălui*. Tot două forme de genitiv-dativ articulat, ambele acceptate, are și substantivul *soră*: *sorei* și *surorii*.

²⁹La unele dintre aceste cuvinte se remarcă tendința separării unei forme nearticulate distinctă de cea articulată: *nutrie, tibie, diasporă, pizză, pumă*.

³⁰Regional se întâlnesc încă trei variante: *tatul, tatăle* sau *tatele*.

• **Adjectivul**

În limba română adjectivul poate avea de la patru până la o singură formă în funcție de gen și număr:

4 forme: *fată frumoasă, bărbat frumos, fete frumoase, bărbați frumoși*

3 forme: *zi lungă, an lung, zile/ani lungi*

2 forme: *pisică/câine mare, pisici/câini mari*

1 formă: *masă/perete/mese/peretei bej*

Adjectivele care nu au forme deosebite după gen, număr și caz se numesc *invariabile*. Ele sunt în număr relativ mic, cele mai multe fiind neologisme recente. Se distinge mai ales o subclasă a culorilor invariabile: *bej, bleu, bordo, crem, gri, kaki, lila, maro, vernil* etc. Dintre acestea, *kaki* începe totuși să se adapteze la flexiunea adjectivelor obișnuite având în limbajul vorbit forme diferite după număr și gen: bluză *kakie*, tricou *kakiu*, pantaloni *kakii*. Dar sunt și adjective invariabile mai vechi în limbă: *leoarcă, doldora, cumsecade* etc. Adjectivul *ferice* a fost folosit mai mult în sec. 19, iar în prezent se păstrează în câteva expresii ca adverb și ca substantiv (*ferice de el; te-a bătut fericea*). Ca adjectiv se folosea și se folosește invariabil, fără forme diferite după gen, număr și caz (*om ferice, oameni ferice, femeie ferice*).

Rău este un adjectiv... „rău”. Face parte din categoria relativ puțin numeroasă a adjectivelor *neregulate*. Ele nu se supun, sub aspectul flectivelor, regulilor obișnuite. *Rău* are la masculin (și neutru) desinența *-u*, iar la feminin desinența *-a* (ar fi trebuit *-ă*). În mod asemănător se comportă și adjectivul *greu*. Alte adjective neregulate sunt *june* și *roșu*. Forma de feminin a acestuia din urmă este *roșie* (dacă era regulat ar fi trebuit să fie *roșă*) și se explică prin forma masculină și neutră mai veche *roșiu*, formă care nu s-a păstrat. Regional apar și formele *roș*, *roșă*. Adjectivul *roșu* mai are o particularitate interesantă: grafia formei articulate de masculin plural nu se deosebește de cea a formei nearticulate. Ambele se prezintă sub forma *roșii*.

În limba română, în mod obișnuit, adjectivul stă după substantivul pe care îl determină. Uneori poate sta și înaintea acestuia, dacă îi evidențiază importanța sau îi conferă o calitate deosebită (*sălbaticul vodă* (Coșbuc), *urâtă vreme!*, *bună glumă!*, *mare minune!*). Adjectivul *biet* este singurul care

Propoziții autoreferențiale

„Ignorați acest citat!”

(autor inexistent)

Enunțurile bazate pe autoreferiri stau la baza multor paradoxuri și au fost adesea discutate în domeniul amuzamentelor matematice. Ele pot fi însă studiate și în cadrul curiozităților lingvistice ca jocuri de limbă distincte.

Unele propoziții se referă la propriile lor părți componente. Cea mai simplă formă de propoziție autoreferențială adevărată este:

- *Această propoziție conține cinci cuvinte.*

Altele, mai dificil de construit, se referă la numărul total de litere:

- *Această propoziție autoreferențială conține exact șaiszeci și șase de litere.*
- *Propoziția pe care o citiți numără cincizeci și una de litere.*
- *Propoziția pe care tocmai o citiți acum numără nu mai puțin de șaptezeci și cinci de litere.*

Cele două idei se pot combina rezultând un enunț de tipul:

- *Această propoziție e alcătuită din treisprezece cuvinte și șaptezeci și cinci de litere.*

Următoarea propoziție enumeră fiecare cuvânt din componența sa:

- *În această propoziție, cuvântul ÎN apare de două ori, cuvântul ACEASTĂ apare de două ori, cuvântul PROPOZIȚIE apare de două ori, cuvântul*

CUVÂNTUL apare de treisprezece ori, cuvântul APARE apare de treisprezece ori, cuvântul DE apare de treisprezece ori, cuvântul ORI apare de treisprezece ori, cuvântul DOUĂ apare de șapte ori, cuvântul ȘAPTE apare de două ori, cuvântul TREISPREZECE apare de cinci ori, cuvântul CINCI apare de două ori, iar cuvântul IAR apare de două ori.

De asemenea pot fi enumerate într-o propoziție toate părțile de vorbire constituente:

- *Această propoziție cuprinde un adjectiv, șase substantive, un verb, cinci numerale și o conjuncție.*

Următoarele propoziții autoreferențiale au fost preluate, modificate, adaptate sau traduse din variate surse:

- *Această propoziție niciun verb.*
- *Și nu trebuie să începem o propoziție cu o conjuncție.*
- *Tocmai ați început să citiți această frază care, iată, tocmai se termină.*
- *Care nu este o propoziție principală, fiind una subordonată.*
- *Această propoziție a fost scrisă la timpul trecut.*
- *Această propoziție conține exact trei erori.*
- *Cititorul acestei propoziții există doar în timp ce mă citește.*
- *Această propoziție este falsă.*
- *.leftsa o-itic ia icnuta, áciarbe nî ásircs if ra eițizoporp átsaeca ácaD*
- *În această sinfraxă patru terminte sunt agmatice, dar ele pot fi desplesate din context.*
- *Dn cst prpzť lpsc vcll.*
- *Cst prpzť cnťn dr cnsn.*
- *Ați observat că aproape totul este o generalizare, inclusiv această propoziție?*³⁴

Alte propoziții de acest gen pot fi întâlnite în cartea lui Gheorghe Păun, *Jocuri și matematică, vol. III.*

³⁴ Din *How to be a Complete and Utter Failure in Life, Work and Everything*, de Steve McDermott.

Cuvinte magice

Din cele mai vechi timpuri anumitor cuvinte li s-au atribuit proprietăți magice.

Cel mai celebru cuvânt magic este fără îndoială *abracadabra* – un termen cabalistic utilizat în trecut de ocultişti, gnostici etc., care îi atribuiau puterea magică de a vindeca anumite boli sau de a preveni nenorocirile.

Prima menţiune a cuvântului apare în *De Medicina Praecepta* a lui Serenus Sammonicus (sec. 2), medic al împăratului roman Caracalla, care recomanda bolnavului să poarte la gât o amuletă conţinând cuvântul scris sub forma unei piramide inversate:

A B R A C A D A B R A
A B R A C A D A B R
A B R A C A D A B
A B R A C A D A
A B R A C A D
A B R A C A
A B R A C
A B R A
A B R
A B
A

În fiecare rând al piramidei apare câte o literă mai puţin, până când doar litera A rămâne să formeze vârful triunghiului. După cum dispăreau literele, tot așa se spunea că dispărea și boala sau necazul.

Originea cuvântului nu este cunoscută, dar ca întotdeauna în asemenea cazuri ipotezele nu lipsesc. Potrivit unor opinii, cuvântul ar proveni din expresia *Avrah KaDabra*, care în arameică înseamnă „voi crea în timp ce

vorbesc”. După alții, la origine se află cuvântul ebraic *ha-brachah*, care înseamnă „binecuvântare” (folosit aici ca eufemism pentru „blestem”) și cuvântul arameic *dabra* – „molimă”. Alții susțin că ar proveni de la expresia arabă *Abra Kadabra*, care s-ar traduce prin „fie ca lucrurile să fie distruse”. Alții au văzut în acest termen cuvintele ebraice *ab* („tatăl”), *ben* („fiul”) și *ruach hacadosh* („Sfântul Duh”). În sfârșit, o altă ipoteză pretinde că la baza acestui termen stă numele gnostic al lui Dumnezeu – *Abraxas*.

În prezent, cuvântul este folosit de iluzioniști și prestidigitatori ca formulă de introducere pentru scamatoriile lor.

La noi a circulat în popor vestitul pătrat magic latin SATOR AREPO TENET OPERA ROTAS. Cele cinci cuvinte, fiecare de cinci litere, alcătuiesc împreună un palindrom. Disponând aceste cuvinte într-o matrice pătratică, se obține un pătrat magic care poate fi citit identic în 4 direcții diferite: de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga, de sus în jos sau de jos în sus:

S A T O R
A R E P O
T E N E T
O P E R A
R O T A S

Pătratul Sator a fost atestat pe teritoriul țării noastre încă din sec. 18. Formula a pătruns la noi, se pare, prin intermediul călugărilor greci, iar în medicina populară i se atribuiau proprietăți magice în prevenirea sau vindecarea unor boli cum ar fi frigurile sau turbarea.

O altă expresie arhicunoscută este *hocus-pocus*, folosită de iluzioniști pentru a anunța o apariție, o dispariție sau o transformare. Expresia, atestată încă din sec. 17, era rostită de scamatori de bălci sau circari ambulante. Cele două cuvinte au o origine obscură și nu înseamnă, propriu-zis, nimic. Unii cred că ar fi o parodie după formula latină liturgică *Hoc est corpus* („acesta este corpul (meu)”).

Credința în proprietățile „magice” ale unor cuvinte a fost „valorificată” și de unii impostori. De pildă, prin secolul 17, în Franța, șarlatanii vindeau *praf de perlimpinpin*, un praf care, se laudau ei, posedă virtuți miraculoase, putând vindeca cele mai diverse boli. Originea cuvântului este obscură, fiind probabil inventat ca o parodie de formulă magică.

Pentru pătrate de 5x5 maximul teoretic posibil – 20 – poate fi atins utilizând ca sursă LOC5:

R	A	M	A	T
A	R	A	M	A
M	I	T	I	C
A	L	A	N	A
M	I	R	A	M

• **Texte de neînțeles (?)**

Creierul uman deține o abilitate extraordinară de a recunoaște și a reconstitui datele deformate sau incomplete, precum și de a umple „găurile” de informație dintr-un mesaj prin puterea imaginației. Dovadă stau și următoarele două „texte”, care circulă și pe Internet:

„Cnofrom uuni sduitu al ueni uivrestțiăni egenzle, nu cntzeaoă în ce ornide se alfă lirtleee îtnr-un cunvât, sgnruuiul lcuru ipotmanrt e ca pirma și utlmiă ltieră să fie la lcuol lor. Rsteul ptoae fi o vrzaă colpemtă și tot o vei petua ctii frăă prlboeme. Atsa e din czuaă că nu ctiim freicae lteriă, ci cvnutuâl ca un îrtneg. E umioitare cpatcitatea ceireiului uamn de a rentositcui daetle”.

„0D474 1N7R-0 21 D3 V4R4, 574734M P3 PL4J4 0853RV4ND D0U4 F373 70P41ND 1N N151P, 151 D4D34U 53R105 1N73R35UL C0N57RU1ND UN C4573L D3 N151P CU 7URNUR1, P454J3 53CR373 51 P0DUR1. C4ND 3R4U P3 PUNC7UL D3-4 73RM1N4, 4 V3N17 UN V4L, D157RU64ND 707UL, R3DUC4ND C4573LUL L4 0 6R4M4D4 D3 N151P 51 5PUM4... M-4M 64ND17 C4 DUP4 4747 3F0R7, F373L3 V0R 1NC3P3 54 PL4N64, D4R 1N L0C D3 4574, 4L3R64U P3 PL4J4 R424ND 51 JUC4NDU-53, 51 4U 1NC3PU7 54 C0N57RU145C4 UN 4L7 C4573L; M1-4MD47 534M4 C44M 1NV4747 0 M4R3 L3C713: D3D1C4M MUL7 71MP D1N V1474 N0457R4 C0N57RU1ND C3V4, D4R C4ND M41 74R21U UN V4L V1N3 51 D157RU63 707, C3 R4M4N3 3 D04R PR1373N14, 6R1J4 51 M41N1L3 4C3L0R4 C3 5UN7 C4P481L1 54 N3 F4C4 54 5UR4D3M.”

50 de întrebări și răspunsuri

Următoarele 50 de întrebări și probleme se bazează pe jocuri de cuvinte, logică și cunoașterea limbii române. Unele dintre ele au fost preluate sau adaptate după diverse surse, dar în cea mai mare parte sunt originale. Gradul lor de dificultate variază considerabil, de la relativ simple până la foarte dificile. Bineînțeles, răspunsurile sunt date separat, în partea a doua a acestui capitol, în ordinea prezentării problemelor.

• **Întrebări**

1. Ce cuvânt urmează în seria:

unu, iod, ier, turta, ...?

2. Ce au în comun următoarele cuvinte:

copilaș, lupoaică, idee, transportat?

3. Care cuvânt este scris incorect în toate dicționarele limbii române?

4. Care cuvânt din limba română are 3 silabe și conține 31 de litere?

5. Ce au în comun următoarele cuvinte:

jalbă, broșură, zgribulit, iarmaroc, promovare?

6. Numele poetului Alecsandri se scrie cu *cs*, nu cu *x*. Există și alte cuvinte în care se păstrează grupul *cs*. Puteți numi câteva dintre acestea?

7. Care e singurul cuvânt din limba română care începe cu *dublu ve* și nu este neologism?

8. Găsiți câte un verb la persoana I singular prezent (de tipul *eu citesc*, *eu râd*) care să se termine cu fiecare consoană a alfabetului, cu excepția *h* și *x*.

9. Care este forma de trecut a verbului *a rage*?

10. Care este sensul cuvântului *lucrativ*?

- a. harnic
- b. profitabil
- c. prolific
- d. funcțional

11. Ce cuvânt se termină în *-fun*?

12. Care este sensul cuvântului *rafistolare*?

- a. muștrare dură
- b. exprimare arogantă
- c. îndreptare superficială
- d. purtare aleasă

13. Cum se poate ajunge de la CALD la RECE doar adăugând sau scoțând câte o literă?

14. În cuvântul *examen*, litera *x* se pronunță *gz*. La fel în cuvintele *existență*, *exemplu*, *exercițiu* ș.a. Găsiți un cuvânt care se scrie cu *gz*, și nu cu *x*.

15. Ce prenume feminin e format din trei note muzicale?

16. Care nume de pasăre are cele mai multe litere? (Se exclud formațiile compuse de tipul *pasărea-paradisului* sau *prigoare-cu-gât-roșu*)

17. Apare o dată în fiecare minut, de două ori în fiecare moment, și niciodată într-o sută de ani. Ce este?

18. În numele unei țări din Europa se înlocuiește o literă cu alta și se obține o altă țară din Europa. Care sunt cele două țări?

Aceeași întrebare pentru Orientul Mijlociu.

Aceeași întrebare pentru Africa.

19. Ce nume de fată nu se termină în A? (excluzând hipocoristice cum ar fi Gabi, Lili, Cici etc.) Ce nume românesc de băiat se termină în A?

20. Care țară care înseamnă „Pământul din Sud” conține în interiorul numelui său o țară care înseamnă „Pământul din Est”?

21. Ce anume apare de trei ori într-o săptămână, altfel spus de două ori într-o anumită zi a săptămânii și încă o dată în ziua imediat următoare?

22. Ce este un *epitrop*?

- a. un prelat bisericesc
- b. o figură de stil
- c. un tutore
- d. rezumatul unei opere

23. Ce cuvânt începe cu *k* și se termină cu *j*?

24. În general, sufixul *-ică* se folosește pentru diminutive, iar *-oi* pentru augmentative. Găsiți un exemplu în care cele două sufixe au roluri opuse.

25. Care este forma de genitiv-dativ a substantivului *soartă*?

26. Găsiți un diminutiv al unui cuvânt care la rândul său are un diminutiv.

27. Ce cuvânt începe cu *nir-*?

28. Ce este un *hemion*?

- a. un animal
- b. o plantă
- c. o substanță chimică
- d. o particulă atomică

29. Ce caracteristică comună au următoarele cuvinte:

flux, chist, efort, adept?

30. Care este singurul cuvânt din limba română care începe cu *tm-*?

31. Ce cuvânt de 9 litere este format doar din literele A, C, R, și T?

32. Ce cuvânt de 3 litere se potrivește între paranteze astfel încât să continue primul cuvânt și să-l înceapă pe al doilea:

CON (_ _ _) BAN

33. Ce cuvânt lipsește în seria de mai jos:

turc
cale
elev
-----
brun
navă

34. Cum se poate ajunge de la USOR la GREU doar înlocuind o singură literă la fiecare pas?

35. Ce au în comun următoarele cuvinte:

bondoc, fulg, hamei, motan, rebus?

36. Ce cuvânt se poate obține prin anagramare din SELECȚIONAT?

37. Completați vocalele lipsă:

C _ L _ B _ R _
F _ N _ M _ N _
F _ L _ C _ T _
F _ C _ L _ Z _
G _ G _ N _ L _
S _ C _ M _ R _
C _ C _ V _ L _

38. Ce au în comun următoarele cuvinte:

defect, burghiu, somnoros, conopidă?

39. Adăugați vocalele lipsă:

BZTT
TLZN
NTTDN

40. Ce caracteristică comună au următoarele cuvinte:

scop, autoironie, evaziune, oranj, garoafă?

41. Un singur cuvânt din *DEX'09* începe cu *jd*, și unul singur se termină în *jd*. Care sunt cele două?

42. Găsiți un verb care la persoana a III-a are aceeași formă pentru indicativ prezent și imperfect (de tipul el *merge / mergea*).

43. Care cuvânt devine dintr-odată scurt dacă i se adaugă o consoană?

11. RĂSCRĂCĂRÂND – cel mai lung cuvânt care nu conține cele 5 vocale principale (12 litere), împreună cu altele.

TELELELELE (forma de feminin plural articulat a adjectivului *teleleu*)

1. Număr minim de litere diferite (3) pentru un cuvânt de 10 litere.
2. Este un antipodo palindromic.
3. Conține un tautonim cvadruplu intern (4 x LE sau EL).
4. Conține un palindrom intern de 9 litere.
5. Produce un graf cu 8 linii între aceleași 2 litere.
6. Cel mai lung cuvânt doar cu litere cu elemente drepte orizontale sau verticale în majuscule, alături de FITILITELE, TELEFILELE, TELEFILIEI.

TETE-A-TETE

1. Cel mai lung cuvânt de tip AXA, unde A este o secvență de litere, iar X e o literă (tautonime separate de o literă), alături de *șahinșahi* și *uluitului*.
2. Număr minim de litere diferite (3) pentru un cuvânt de 9 litere, alături de *pirpiriii*, *titiririi*, *cha-cha-cha*.
3. Repetarea de 4 ori a unei secvențe (TE).
4. Cel mai lung cuvânt uniconsonantic în T.
5. Are produsul literelor sale egal cu 100 000 000.
6. Cel mai lung cuvânt doar cu litere care nu pot fi scrise printr-o linie continuă în majuscule.

Indice

A

accent 208-210, 287
acronim 295, 296
adjectiv 185-186
adjectiv autologic 219
adjectiv heterologic 219
alfabetul circular 92-94
alternadă 163
ambigen 177
ambigramă 57
anagramă 104
anagramă ciclică 107
anagramă internă 43
anagramă multiplă 105
anagramă perfectă 105
anagramă tematică 106
analogograf 109
antipodo 121
antoverb 159
aptonim 248
articol 184
autoantonim 246

B

bancă de litere 45
bariotrop 209
bifronte 120, 121

bilogograf 137
bipalindrom 73

C

cacofonie 215
cadență 51
codul morse 199
concatenare 157
consoane 30
consoane nazale 36
consoane surde/sonore 34
cuvânt crescând/descrescând anagramat 108
cuvinte-grindă 309
cuvinte-valiză 252
cuvinte autoreferențiale 219
cuvinte cangur 312
cuvinte chimice 78
cuvinte comice 232
cuvinte echidistante 90
cuvinte frumoase 226
cuvinte generoase 132
cuvinte geometrice 47
cuvinte inventate 257
cuvinte împletite 163
cuvinte literale 80
cuvinte lungi 15
cuvinte magice 236

cuvinte monovocalice 26
cuvinte montagnes-russes 88
cuvinte muzicale 78
cuvinte ospitaliere 133
cuvinte ostile 134
cuvinte panvocalice 24
cuvinte pătratice 313
cuvinte piramidă 48
cuvinte portmanteau 252
cuvinte rombice 49
cuvinte telefonice 196
cuvinte telescopate 252
cuvinte tetraedru 47
cuvinte triunghiulare 314
cuvinte uniconsonantice 33
cuvinte urâte 217
cuvinte vechi 203
cuvinte zgârcite 134

D

diacritice 10, 19
dicționar distractiv 278

E

eliminarea extremelor 138
eliminare multiplă 135

F

forma literelor 56
formulă mnemotehnică 255
frecvența cuvintelor 241

G

gen comun 178
genul substantivelor 176
gerunziu 189

golf de cuvinte 145
graf-R 174
graf-T 175
graf de cuvinte 170

I

ideogramă 214
imperativ 188
incastru 162
includerea/excluderea unei litere 128
inclușteri succesive 136
invariantă alfabetică 90
isogramă 42
isolano 143

Î

încurcături de limbă 284
înjumătățirea alfabetului 91

J

jocul antonimelor 246
jocul metagramelor 148

L

lacăt 161
lanț de metagrame 144
ligamentare 157
limbajul chat-ului 290
limba păsărească 293
limba totoiană 294
limbi inventate 267
litere duble 61
litere lungi 59
litere scurte 59
litere triple 64

logogramă 214
logograf 123
logograf descrescând 124
logograf silabic 126

M

metabigramă 111
metagramă 140
metagramă anagramată 151
metagramă internă 148
metagramă multiplă 149
metanagramă 153
model CV 38
model de consoane 36
model de vocale 27

N

nucleogramă 162
numărul substantivelor 179
nume de locuitori 297

O

omofon 244
omonim 243
onalosi 143

P

palindrom 71
palindrom rotativ 57
pangramă 249
pattern-ul literelor 51
pătrat de cuvinte 165
pătrat de cuvinte dublu 165
pătrat de cuvinte simplu 165
permutări de litere 54
pluralia tantum 183

polindrom 120
polindrom intern 120
primă atestare 203
produsul literelor 102
propoziții autoreferențiale 222
propoziții palindromice 73-74

R

retroacronim 296
rețele de cuvinte 138, 149, 154
rocadă 309
romgleză 286
ROT13 96

S

scart 128
schimbarea extremelor 112
Scrabble 114
secvență internă palindromică 72
secvențe rare 65
silabe 68
simetria literelor 56
singularia tantum 183
sinonim 245
sinoverb 158
sonoverb 35
structură consonantică 37
structură vocalică 28
substantiv 176
substantive defecte 182
suma literelor 100

Ș

șaradă 157
șaradă înlănțuită 160

T

tautonim 75
tautonim intern 75
tetraftong 69
tetrapalindrom 73
translații în alfabet 95
transpoziție 113
tripalindrom 73
triunghi logografic 136

U

ultimele cuvinte 205

V

verb 186
verbe defective 187
verbe neregulate 186
vocale 23

Z

zeppa 128

Bibliografie selectivă

- AGHEORGHIESEI, Virgil, **Prietenii mei, rebusiștii – Mic dicționar, vol. I: A-C**, Ed. Pim, Iași, 2011.
- AMARIEI, Nicolae, **Dicționar de anagrame**, Ed. Onix, Cluj-Napoca, 2001.
- ANDREI, Nicolae, **Îndreptar rebusist**, Ed. Sport-Turism, București, 1980.
- AUGARDE, Tony, **The Oxford A to Z of Word Games**, Oxford University Press, New York, 1996.
- AVRAM, Mioara, **Ortografie pentru toți**, ediția a II-a, Ed. Litera, Chișinău, 1997.
- BARTEZZAGHI, Stefano, **Lezioni di enigmistica**, Einaudi, Torino, 2009.
- BIDU-VRÂNCEANU, Angela (coord.), **Dicționar de științe ale limbii**, Ed. Nemira, București, 2005.
- BORGMANN, Dmitri A., **Beyond Language**, Charles Scribner's Sons, New York, 1967.
- BORGMANN, Dmitri A., **Language on Vacation**, Charles Scribner's Sons, New York, 1965.
- BOZINTAN, Simona, **Dicționar de anagrame**, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005.
- CĂPĂȚÎNĂ, Cecilia (coord.), **Dicționar invers al limbii române**, Ed. Niculescu, București, 2007.
- COLE, Chris, **Wordplay: A Curious Dictionary of Language Oddities**, Sterling Publishing Co., Inc., New York, 1999.
- CRYSTAL, David, **Language Play**, University of Chicago Press, Chicago, 2001.
- CRYSTAL, David, **A Little Book of Language**, Yale University Press, New Haven, London, 2010.
- DIMITRESCU, Florica, **Dicționar de cuvinte recente**, ediția a II-a, Ed. Logos, București, 1997.
- DINU, Mihai, **Personalitatea limbii române: Fizionomia vocabularului**, Ed. Cartea Românească, București, 1996.
- ECKLER, Ross, **Making the alphabet dance**, Macmillan, London, 2001.

- EISS, Harry Edwin, **Dictionary of Language Games, Puzzles, and Amusements**, Greenwood Press, Connecticut, 1986.
- GILDER, Alfred, **Anthologie des jeux avec les mots**, Le cherche midi, Paris, 2009.
- GRAUR, Alexandru (coord.), **Introducere în lingvistică**, Ed. Științifică, București, 1972.
- GRUIȚĂ, Gligor, **Moda lingvistică actuală: norma, uzul și abuzul**, Ed. Paralela 45, Pitești, 2011.
- IONICĂ, Lucian, **Însemnări despre ideea S.F.**, în *Almanah Anticipația 1988*.
- LAIU-DESPĂU, Octavian, **Dicționar de eponime – de la nume proprii la nume comune**, Ed. Saeculum I. O., București, 2006.
- LAIU-DESPĂU, Octavian, **Din lumea jocurilor de cuvinte**, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2010.
- LEDERER, Richard, **The Word Circus**, Merriam-Webster, Springfield, 1998.
- MARCUS, Solomon, **Paradigme universale**, Ed. Paralela 45, București, 2011.
- MARCUS, Solomon, **Jocul ca libertate**, Ed. Scripta, București, 2003.
- MORICE, Dave, **Dictionary of Wordplay**, New York, 2001.
- NICULESCU, Gheorghe, SMARANDACHE, Florentin, **Parada marilor enigme**, Ed. Offsetcolor, Râmnicu Vâlcea, 2003.
- PĂUN, Gheorghe, **Jocuri și matematică vol. III**, Ed. Tehnică, București, 2001.
- ROBU, Flaminia, **Lewis Carroll: Jabberwocky. Un celebru poem în 70 de limbi care nu există**, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008.
- ROMAN, Ion, **Umor și... gramatică**, Ed. Științifică, București, 1968.
- ROSSI, Giuseppe Aldo, **Dizionario Enciclopedico di Enigmistica e Ludolinguistica**, Ed. Zanichelli, Bologna, 2002.
- SALA, Marius, **Aventurile unor cuvinte românești**, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2005.
- SALA, Marius (coord.), **Enciclopedia limbii române**, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2001.
- SANDA, Gheorghe, **Enigmistica de la A la Z**, Ed. Tehnică, București, 2000.
- SANDA, Gheorghe, **Ghidul enigmistului**, Ed. Albatros, București, 1977.
- SLAMA-CAZACU, Tatiana, **Confuzii, greșeli, prostii și răutăți în limba română, azi**, Ed. Tritonic, București, 2010.
- SMARANDACHE, Florin, **Scrieri defecte**, Ed. Aius, Craiova, 1997.
- ZAFIU, Rodica, **Păsăreasca: atestări și interpretări ale limbajelor ludice și secrete**, în *Limba română*, LII, nr. 5-6, 2003.

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Introducere	7
Sigle și abrevieri	14
Cuvinte lungi.....	15
Literele cu diacritice	19
Despre litera Q	21
Vocale.....	23
Consoane.....	30
Vocale + consoane (modele CV).....	38
Distribuția literelor.....	42
Poziția literelor.....	51
Simetria și forma literelor	56
Litere duble	61
Secvențe rare	65
Silabe.....	68
Palindromuri	71
Tautonime	75
Cuvinte muzicale, chimice etc.	78
Cuvinte „literale”	80
Ordinea în alfabet.....	82
Alfabetul circular	92
Translații în alfabet	95
Suma și produsul literelor	100
Anagrame	104
SCRABBLE – jocul anagramelor	114

Polindromuri	120
Logogrifuri	123
Includerea și excluderea unei litere.....	128
Metagrame	140
Metagrame anagramate.....	151
Rețele orientate	154
Cuvinte din cuvinte	157
Pătrate de cuvinte.....	165
Grafuri de cuvinte	170
Curiozități gramaticale.....	176
Cuvintele și tastatura.....	193
Cuvinte telefonice	196
Cuvintele și codul morse.....	199
Cele mai vechi cuvinte și primele atestări	203
Ultimele cuvinte.....	205
Accentul	208
Semnele de punctuație	211
Cacofonii.....	215
Cuvinte autoreferențiale.....	219
Propoziții autoreferențiale.....	222
Cuvinte frumoase.....	226
Cuvinte comice	232
Cuvinte magice	236
Cel mai important cuvânt.....	239
Cuvintele cele mai frecvente.....	241
Omonime, sinonime și alte „-nime”.....	243
Pangrame.....	249
Cuvinte telescopate sau cuvinte-valiză	252
Formule mnemotehnice	255
Cuvinte inventate	257
Limbi inventate	267
Dicționare interesante	273

Dicționar distractiv.....	278
Încurcături de limbă	284
Romgleza	286
Limbajul chat-ului.....	290
Limba păsărească	293
Acronime.....	295
Nume de locuitori	297
Cuvinte provenite de la nume de oameni.....	299
Cuvinte provenite de la nume de locuri	301
Miniglosar de cuvinte cu proprietăți interesante.....	303
Alte jocuri și curiozități	309
50 de întrebări și răspunsuri.....	317
Addenda 1	327
Addenda 2	329
Indice.....	331
Bibliografie selectivă	335

t i p a r
B R U M A R
T I M I Ş O A R A
str. A. POPOVICI 6
tel./fax: +40 256 203 934
office@brumar.ro